

Գոյք նրան անուանում էք թափառաշրջիկներ (բօսեակ—բոքիկ) հայր, իսկ մենք—Հայր Մեշաններ:

— Իսկ բօսեակները ձեզ համար անհասկանալի են:

— Այո՛. Այդ երեոյթը դեռ ճապօնական կեանքից դուրս է և մեզ համար անհասկանալի: Այդտեղ շատ բան ուղղակի տարօրինակ է:

— Գօրկու պատկերի շուրջն եղած գրութիւնը նրա մասին է:

— Ո՛ր. Գօրկու ե Տօլստոյի մասին մեր ամսագրերթերում գրուած են շատ ու շատ յօդուածներ..... Ապա Սարատօրին բացատրելով, որ դա Ռուսաստանին վերաբերեալ քաղաքական յօդուած է և գրուած Պրոֆէսօր Ուիսօզիւքօ Միակի ձեռքով, որ աշխատակից է Տօկիօյում հրատարակուող «Նիպօն» թերթի և խմբագիր «Ճապօնացիք» ամսագրի, թարգմանում է այդ հետաքրքիր քաղաքական յօդուածը, որը «Ռուս» թերթն առաջ է բերում իբրեւ վերոյգրեալ յօդուածի շարունակութիւն:

ՀԱՅՈՅ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Է Ս Տ Մ Ո Մ Զ Է Ն Ի

« 20 թ. երբ Աւգոստոսը անձամբ Ասորիք եկաւ և լուրջ ու եռանդուն սկսեց գործել, նրա կամքին հնազանդուել սկսեցին արեւելեան ազգերը: Հայաստանում Արտաշէս թագաւորի դէմ ելաւ մի զօրեղ կուսակցութիւն և ապստամբները դիմեցին հռոմէացիներին խնդրելով թագաւոր կարգել Հայոց Արտաշէսի կրտսեր եղբօր Տիգրանին, որ սնուած էր կայսերական պալատում և այն ժամանակ ասլուում էր հռոմում: Երբ կայսրի խօրթորդին՝ Տիբերիոս կլաւդիոս ներոնը, 22 տարեկան մի երիտասարդ, զօրեղ բանակով Հայաստան մտաւ, Արտաշէս թա-

դաւորն սպանուեց իւր իսկ ազգականներն ձեռքով իսկ Տիգրանը արքայական թագն ընդունեց կայսերական փառանորդից ճիշտ այնպէս, ինչպէս 50 տարի դրանից առաջ նրա Տիգրան պապը իւր թագն ընդունել էր Պոմպէոսի ձեռքից։ Ատրպատականը նորից անջատուեց Հայաստանից և Մարաց թագաւոր Արտաւազդի Արիօբարզան որդուն տրուեց, որը նոյնպէս սնուել էր Հռոմում։ Սակայն, ինչպէս երևում է, նա աւատական կախումն ունէր ոչ թէ հռոմէացիներին, այլ պարթևներին։ Ոչինչ յայտնի չէ այն մասին, թէ արգեօք ինչ կարգեր ներմուծուեցին Կովկասի մօտակայ թագաւորութիւնների մէջ. բայց որովհետև այս թագաւորութիւնները յետագայում հռոմէացիների աւատական տէրութիւնների կարգին էին դասուում, հարկաւոր է ենթադրել, որ այդտեղ ևս հռոմէական ազդեցութիւնն այդ պահին յաղթող էր»¹⁾

Հռոմէացիներն այս ժամանակներում կարելի է ասել աւելի շատ հաշտ էին քան լարուած պարթևների հետ, որովհետև նոցա շահերը շատ քիչ էին ընդհարում։ «Ընդհակառակը Հայաստանում հռոմէական գերիշխանութիւնը չունենալով բացի իրանից ուրիշ ոչ մի թեւութիւնը, դժուարութեամբ էր կարողանում դիմանալ ազգային ընդդիմադիր կուսակցութեան։ Տիգրան թագաւորի վաղաժամ մահից յետոյ նրա որդիները, կամ սոցա անունով կառավարող պետական մարդիկը միացան այդ կուսակցութեանը։ Հռոմէացիների կողմնակիցները դրա հակառակ հանդէս բերին միայլ իշխանի՝ Արտաւազդին, բայց նա չէր կարող յաղթահարել աւելի ուժեղ հակառակ կողմը։ Հայկական այս ներքին խառնակութիւնները խոչընդոտ հանդիսացան պարթևա-հռոմէական բարեկամական յարաբերութիւններին։ Հայերը, որոնք ընդհանրապէս հակումն չէին դնում դէպի հռոմէացիները, բնականօրէն աշխատում էին յենուել պարթևներին իսկ Արշակունիները նոյնպէս չէին կարող մոռանալ, որ Հայաստանը եր-

1) Տես V 372—73.

ընմն պարթևական թագաւորող տան կողմնակի մի ճիւղի իշխանութիւն էր։ Առանց արիւնի եղած պատերազմները յաճախ ապարդիւն և վտանգաւոր են լինում։ Բանն այն տեղ հասաւ, որ 6 թ. Ք. ա. այն Տիբերիոսը, որ 14 տարի դրանից առաջ Տիգրանին Հայաստանի աւատական դահն էր բաղմեցրել, Հռոմի պատուէրով զօրքի գլուխն անցած պիտի նորից Հայաստան մտնէր և կարգ վերահաստատէր. հարկ եղած գէպքում նոյն իսկ ուժի դիմէր։ Բայց կայսերական տան մէջ բարձրացած երկպառակութիւններն այստեղ ևս իրանց կործանիչ ազդեցութիւնն ունեցան։ Տիբերիոս հրաժարուեց իւր խորթ հօր յանձնարարութիւնից, իսկ որովհետեւ նրան փախարինող ուրիշ կայսերական զօրապետ չկար, ուստի Հռոմէական կառավարութիւնը մի քանի տարի շարունակ կամայ ակամայ անձայն նայում էր պարթևների հովանաւորութեամբ Հայաստանում ինքնագլուխ իշխող հակահռոմէական կուսակցութեան վրայ։ Վերջապէս 1 թ. Ք. ա. նոյնպիսի յանձնարարութիւն ոչ միայն տրուեց կայսեր որդեգիր քսան տարեկան Վայոս կեսարին, այլ և Հայաստանի նուաճումը, ինչպէս յոյս ունէր հայրը, պէտք է լինէր մեծամեծ ձեռնարկութիւնների սկիզբն և քսանամեայ թագաժառանգ իշխանի արեւելեան այս արշաւանքը պէտք է լինէր նոյն իսկ Աղէքսանդր Մակեդոնացու գործի շարունակութիւնը, ... Հայաստանի նկատմամբ այս ձեռնարկութիւնն այնքան յաջող դուրս չեկաւ, որքան և Տիբերիոսինը։ Հռոմի թագաժառանգն ու Պարթևաց թագաւոր Հրահատը տեսակցութեան ելան Եփրատի կղզիներից մէկում, պարթևները նորից հրաժարուեցին Հայաստանից և Պարթևաց հետ լինելիք պատերազմի վտանգը վերացաւ և խանգարուած բարեւալ յարաբերութիւնները գոնէ արտաքուստ վերսկսուեցին։ Վայոս Հայոց թագաւոր դրաւ Մարաց թագաւորական տնից Արիօբարդան իշխանին և Հռոմի գերիշխանութիւնը նորից հաստատուեց։ Սակայն Հռոմի նկատմամբ լաւ չորամագրուած հայերը առանց ընդդիմադրութեան չհամաձայնուեցին այսպիսի կարգադրութեան։ Բանը ոչ միայն

լեզէոնները Հայաստան քաշելու, այլ և ընդհարման հասաւ: 2 թ. Ք. յ. Հայոց Արտագերա (Artageira) բերդի պարիսպների տակ մի պարթև սպայ խորամանկ միջոցով վիրաւորեց երիտասարդ գահաժառանգին, որը ամսից աւելի վէրքից տանջուելով մեռաւ: Պետութեան և զինատիրական քաղաքականութիւնների ի մի խառնուիլն այս անգամ ևս մլասակար հետեւանքներ առաջ բերաւ: Երիտասարդ իշխանի մահը փոխեց քաղաքականութեան ընդհանուր ընթացքը: Յետաձգուեցին շատ ծրագրեր: «Ծրագրի ամենաանհրաժեշտ մասը միայն կատարուած էր. Հայաստանը գրաւուած էր հռոմէական զօրքերով և պարթևների հետ վերանորոգուած էին հին բարեկամական յարաբերութիւնները, թէև այս յաջողութեան վրայ էլ մոայլ ստուեր էր ձգոււմ գահաժառանգ իշխանի մահը»:

Այդ յաջողութիւնը նոյնքան անհաստատ էր, որքան անհետեւանք էր 20 թ. փառաւոր արշաւանքի յաջողութիւնը: Հռոմի նշանակած Հայաստանի թագաւորները շուտով անճար դրութեան մէջ ընկան, ճնշուեցին հակառակ կողմի կուսակցութեան թագաւորներից պարթևների ծածուկ կամ յայտնի աջակցութեամբ: Երբ Հռոմում սնուած պարթևների Վոնոն (Vonones) թագաժառանգը հրաւիրուեց թափուր մնացած պարթևական գահը բազմելու, հռոմէացիներն յոյս ունէին յանձին նորա հզօր նեցուկ գտնել: Սակայն հէնց այդ պատճառով Վոնոնն ստիպուած եղաւ գահից հրաժարուել, իսկ նրա տեղը բռնեց Մարաստանցի Արտաւանը (Artabanos), որ մօր կողմից Արշակունիներից էր, բայց պատկանում էր պարթևական Դակերի ցեղին և երեխայութիւնից արդէն տեղական բարքերին սովոր և եռանդուն մարդ էր (10 թ. Ք. յ.): Այդ ժամանակ հայերն համաձայնուեցին Վոնոնին իրանց թագաւոր ընդունել և այդ պատճառով Հայաստանն ենթարկուեց հռոմէական ազդեցութեան: Սակայն Արտաւանը չէր կարող թոյլ տալ, որ նրա քշուած ոսոխը իւր դրացի երկրում թագաւորէր: Որպէս զի պաշտպանէ իւր կոչման ամեն կողմից անարժան իշխանին, հռոմէական կա-

ռաւարութիւնը պիտի կռուէր թէ պարթեաների և թէ իւր սեփական հպատակների հետ: Այն ժամանակներում ծայրագոյն իշխանութեան հասնելով, Տիրերիոս իսկոյն զէնքի չդիմեց, և Հայաստանում մի առ ժամանակ հակահռոմէական կուսակցութիւնը գերիշխող եղաւ: Սակայն Տիրերիոս երբէք մտադիր չէր հրաժարուել այս սահմանակից կարեւոր երկրից»:

Կապագովկիայի ու Կոմմոգէնէյի թագաւորութիւնները վերջացնելով, Հռոմի կառավարութիւնը Գերմանիկ գահաժառանգին լիազօրութեամբ արեւելք է ուղարկում գործերը կարկադրելու. նա գալիս է Հայաստան և «միայն իւր բարձր դիրքով հայերին կրկին հպատակեցնում է: Անընդունակ Վոնոնին նա հեռացնում է և հռոմէացիներին հաւատարիմ մնացած տեղական ազնուականութեան ցանկութեամբ նոցա թագաւոր է նշանակում այն Պոլիմոնի որդուն, որին Անտոնինոսը Պոնտոսի թագաւոր էր կարգել, այսինքն Զենոնին, կամ Արտաշէսին, որպէս կոչում էին նրան հայերը: Հայոց այս նոր թագաւորը մի կողմից ազգակցութիւն ունէր կայսերական տան հետ իւր մայր թագուհի Պիլթագորի՝ եռապետ Անտոնինոսի թոռի կողմից: Միւս կողմից նա մեծացել էր տեղական սովորութիւններով, ճարպիկ որսորդ էր և խնճոյքների ժամանակ լաւ խմոզ: Մեծ թագաւոր Արտաւանն էլ հռոմէացի գահաժառանգի հետ խոհեմութեամբ բարեկամաբար էր վարւում. միայն խնդրում է հեռացնել Ասորիքից իւր նախորդին՝ Վոնոնին, որպէս զի վերացուն այն յարաբերութիւնները, որ սկսուել էին նորա և դժգոհ պարթեաների մէջ»:

«Տիրերիոս կայսրը քանի հաստատ կերպով պահում էր պետութեան ղեկը իւր ձեռքում և քանի կենդանի էր Հայոց Արտաշէս թագաւորը, արեւելքում խաղաղութիւն էր տիրում. բայց զառամեալ կայսրի վիրջին տարիները, այն ժամանակ, երբ նա իւր մենաւոր կղզու վրայ ապրելով պետական դժուարութեանց ընդհանր ընթացքին էր թողել և չէր ուղւում ոչ մի բանի խառնուել, մանաւանդ Արտաշէս թագաւորի մահուանից յետոյ (մօտ 34 թ.) ամեն բան նորից հին կարգով

առաջ գնաց: Արտաւան արքան, հպարտանալով իւր երկարատե ու բախտաւոր թագաւորութեամբ և իրանի սահմաններում ապրող ցեղերի դէմ բազմիցս տարած յաղթութիւններով և միևնոյն ժամանակ վստահ լինելով որ զառամեալ կայսրը չի կամենայ պատերազմ սկսել Արեւելքում, համոզեց հայերին թագաւոր հռչակել իւր աւագ օրդի Արշակին՝ այսինքն հռոմէական գերիշխանութիւնը փոխել պարթևականին: Արտաւան Գ. այնքան առաջ գնաց, որ նոյն իսկ սկսեց պահանջներ անել հռոմէացիներէց և աշխատեց Կապադովկիան գրաւել: Բայց Տիբերիոս քնած չէր. նա Վիտտելլիոս զօրավարին արեւելք է ուղարկում: Պարթև Արշակին, որին հայերը թագաւոր էին ընտրել, նա հակադրեց վրաց թագաւորական տան պատկանող մի իշխան, Վրաց թագաւոր Փարասմանի եղբայր Միհրդատին և համոզեց թէ նրան և թէ ալբանների թագաւորին ղէնքը ձեռին պաշտպանել հռոմէական թիկնածուին հայկական գահի վրայ: Կովկասի այն կողմն ապրող պատերազմասէր և ամեն մի զօրահաւաքի առաջարկները սիրով ընդունող ցեղերի միջից սարմատացիներն էին, որ վարձուելով հռոմէական ոսկով, բազմաթիւ խմբերով հաւեքուեցին Հայաստան խուժելու: Հռոմէացիների թեկնածուն իւր կողմից կարողացաւ կաշառուած պալատականների օգնութեամբ թունաւորել իւր մրցակցին և տիրել ամբողջ երկրին, նրա մայրաքաղաք Արտաշատի հետ միասին: Արտաւան Հայաստան ուղարկեց սպանուած թագաւորի փոխանօրդ իւր միւս օրդուն Որոդէսին (Orodes), իւր կողմից նոյնպէս աշխատելով Կովկասեան օժանդակիչ զօրքեր ձեռք ձգել. բայց շատ քիչ վարձկաններ միայն կարողացան Հայաստան գալ. իսկ պարթևական այրուձին չէր կարող յաղթել Կովկասեան ցեղերի դիմացկուն հեռեակազօրին և սարմատացի ահաւոր հեծեալ աղեղնաւորներին: Որոդէսը դաշտում տեղի ունեցած տաք կռուում յաղթուեց և իւր մրցակցի հետ մենամարտելիս ծանր վէրք ստացաւ: Այն ժամանակ Արտաւան ինքը Հայաստան եկաւ: 1)

Բայց Վիտտելիոս Ասորիքից զօրքերը քաշելով Միջագետք, երկպառակութիւն է ձգում պարթևական տան մէջ, այնպէս որ Արտաւան գահավիժուելով և կրկին թագաւոր ճանաչուելով ստիպուած է լինում վերջը խաղաղութեան դաշն կապել հռոմէացիներին հետ և ընդունել նրանց թեկնածու Միհրդատին Հայոց թագաւոր։ Այդ ժամանակ, հեշտութեամբ ձեռք բերած այս խաղաղութիւնից յետոյ շուտով մեռնում է Տիրերիոս 37 թ. և նրա յաջորդ Դայոս Կալիգուլան՝ մի նախանձոտ, անմիտ ու անընդունակ մարդ, յետ է կոչում թէ Վիտտելիոսին և թէ Հայոց թագաւորին։ Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ այդպիսի բարեյաջող հանգամանքից կողտուէր Պարթևաց թագաւորը ու նորից կընուածէր Հայաստանը)՝ Դայոս Կալիգուլային յաջորդեց Կլաւդիոս 41 թ. Սա սկսեց Տիրերիոս կայսրի ծրագրերն առաջ տանել Արևելքի նկատմամբ։ Աքսորանքից ազատեց Միհրդատին և կրկին Հայաստան ուղարկեց թագաւորելու։ Պարթևների երկրում Վարդան և Գոտարզ եղբայրների մէջ ազգամիջեան կռիւ կար գահի համար, որ նոցա զբաղեցնում էր, ուստի Միհրդատ իւր եղբօր ուղարկած զօրքերով կարողանում է յաղթել պարթևներին հաւատարիմ մնացած հայերին և նորից նուաճում է երկիրը)։

1) Հայաստանին տրեւելու համար չկան պատմական ճշգրիտ տեղեկութիւններ. բայց որ այդ իրօք տեղի է ունեցել, յայտնի է պարզապէս Տակիտոսի ժամանակագրութիւնից 11.9: Հաւանօրէն այս իրողութեան է վերաբերում Յովսէփոսի (20,3,3) պատմածը Արտաւանի յաջորդի մտադրութեան մասին, որ նա ուղղում էր հռոմէացիներին հետ պառեւադմ սկսել, որից իդուր աշխատում է յետ կասեցնել Աղիարէնի սատրապ Իգաաէօը։ Յովսէփոսը (զուցէ նրանից առնելով նաև Գարագաշեանը, Գ. Ա.) իհարկէ սխալմամբ Արտաւան Գ.ի յաջորդին Վարդան է կոչում։ Արտաւանի անմիջական յաջորդը ըստ Տակիտոսի (Քրոնիկան 11.8) լինում է նրա համանուն որդին, որին յետոյ Գոտարզը գահից հեռացրեց նրա որդու հետ միասին. այստեղ պէտք է հասկանալ այդ Արտաւան եւին։ V 379.

2) Պետրոս Պատրիկ խառնում է Վրաց և Բոսֆորում իշխող

«Քանի որ պարթևների երկրում իշխում էր թոյլ Գոտարզը, Հայաստանը մնում էր հռոմեացիների տիրապետութեան ներքոյ։ Բայց հէնց որ կառավարութեան ղեկն անցաւ աւելի խոհեմ ձեռք և ներքին երկպառակութիւնները դադարեցին, Հայաստանի պատճառով կռիւները նորից սկսուեցին։ Գոտարզի մահից և նրա յաջորդ Վոնոնի-ի կարճատե թագաւորութիւնից յետոյ դահ բարձրացաւ վերջինիս Վաղարշ (Vologasos-Վալադադ) որդին, իւր երկու եղբայրների՝ Տրդատի և Բակուրի անպայման համաձայնութեամբ, մի բան, որ հազուագիւտ էր այս տէրութեան մէջ։ Դա մի ընդունակ և խելօք կառավարիչ էր, նա շատ քաղաքներ էր շինել տալիս և շինելով ստորին Նիքատի փերում Վաղարշակերտ (Vologasia) քաղաքը, յաջողութեամբ աշխատում էր Պարսկաստանի վաճառականութիւնն այդտեղ տեղափոխել։ Նա չէր սիրում ծայրայեղ հապճեպով ձեռք առած միջոցներ և աշխատում էր ըստ կարելոյն խաղաղ ապրել իւր հզօր հարեանի հետ։ Սակայն Հայաստանի յետնուաճումը նրա հայրենի տան քաղաքական դիւստոր նպատակն էր, ուստի և նա էլ պատրաստ էր օգտուել ամեն մի յարմար առթից իւր նպատակին հասնելու համար։ Այդ ժամանակ, ինչպէս երևում է, այդպիսի մի առիթ կար։ Հայոց պալատում տեղի էր ունենում պատմութեան մէջ հազուագիւտ ընտանեկան քրտմանի օղբերգութիւններից մէկը։ Վրաց զառամեալ թագաւոր Փառասմանը մտածեց իւր եղբօրը (Միհրդատին) Հայոց թագաւորական դահից ձգել և նրա տեղը իւր հարազատ որդի՝ Հռադամիստին (Rhdamistos) նշանակել։ Իւր հօր հետ կռուած լինելու պատրուակով, Հռադամիստեկաւ իւր հօրեղբօր և աներոջ մօտ և սկսեց բանակցութիւնների մէջ մտնել նշանաւոր հայերի հետ վերոյիշեալ նպատակով։ Երբ նա կողմնակիցներ հաւաքեց, Փառասման

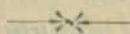
թագաւորները գործերը համանունութեան պատճառով, դրա համար պէտք է առաջնորդուել այս կէտում Տակիտոսով (Ժամանակագրութիւն 12.18.)

52 թ. պատերազմ՝ սկսեց զանազան պատճառներով իւր եղբօր հետ և ամբողջ երկիրն ենթարկեց իւր կամ աւելի ճիշդ իւր որդու իշխանութեան։ Միհրդատ դիմեց Գառնի¹⁾ բերդում եղած հռոմէացի բերդապահ զօրքին։ Հռադամիստ չհամարձակուեց այս ամբութեան վրայ դալ, բայց բերդակալ Յելիոս Պոլլիոնը ստոր և կաշառակեր մարդու անուն էր վայելում։ Հարիւրապետը, որ նրա մօտ բերդապետի պաշտօն էր վարում, գնաց Ֆառասմանի մօտ այն նպատակով, որ նրան համոզի հեռանալ՝ յետ նահանջել նա խոստացաւ, բայց խոստումը չկատարեց։ Պոլլիոնը իւր օգնական բերդապետի բացակայութեան ժամանակ սկսեց սպառնալ թագաւորին, (որ արդէն գուշակում էր իւր վիճակը), որ եթէ նա ինքն անձնատուր չլինի Հռադամիստին, բախտի ձեռքին խաղալիք կ'ընեն։ Հռադամիստ կեանքից զրկեց թագաւորին, նրա ամուսնուն՝ Հռադամիստի քրոջ և նրա որդոց, որովհետեւ սորա իրանց ծնողների դիակները տեսնելիս սուգ ու կոծ էին բարձրացրել։ Այս ճանապարհով հասաւ Հռադամիստ Հայաստանի տիրապետութեան։ հռոմէական կառավարութիւնն հարկաւ չէր կարող անտաքեր նայել այն դաժան և անսիրտ գործերի վրայ, որ կատարոււմ էին հռոմէացի սպաների գործակցութեամբ և չէր կարող թոյլ տալ, որ իւր աւատական իշխաններից մէկը պատերազմ յայտնէր միւսին։ Այնուամենայնիւ Կապադովկիայի կուսակալ Յուլիոս Պելինգնուսը Հռադամիստին հայոց նոր թագաւոր ճանաչեց և Ասորիքի կուսակալ Ումմիդիոս Կվադրատի մօտ գումարուած ժողովում այն կարծիքն յաղթող հանդիսացաւ, թէ միևնոյն է հռոմէացիների համար թէ ով կ'իշխէ Հայաստանում, եղբօր որդին թէ հօրեղբայրը։ Մի լեգիոնով Հայաստան ուղարկուած Լեգատին պատուիրուեց պահպանել իրերի առաջնայ գրութիւնը (status quo) ցնոր կարգադրութիւն։ Այն

1) Գառնէի (Gorneae), որին հայերը Գառնի անունն են տալիս, մինչև այժմ յայտնի է իւր աւերակներով, Երևանից ոչ շատ հեռու գէպի արևելք. Kiepert. Գա յայտնի Բաշ-Գառնի ասանն է. Գ. Ա.:

ժամանակ պարթևաց թագաւորը ենթադրելով, որ Հռոմը շատ էլ եռանդուն կերպով չի պաշտպանի Հռադամիստին, այդ վարկեանը յարմար հաւարեց Հայաստանի նկատմամբ իր վաղեմի իրաւունքներն յայտնելու։ Հայաստանը նա նուիրեց իւր Տրդատ եղբօր և Հայաստան մտնող պարթևական զօրքերն համարեա առանց կռուի տիրեցին ամբողջ երկրին և նրա 2 մայրաքաղաքներին՝ Տիգրանակերտին և Արտաշատին։ Երբ Հռադամիստ փորձեց իւր ձեռքում պահել այն, ինչ որ չարագործութեամբ ձեռք էր բերել, հայերն իրանք դուրս քշեցին նրան։ Հռոմէական երկրապահ զօրքը, ինչպէս երևում է, Գառնիի անձնատուր լինելուց յետոյ հեռացաւ Հայաստանից, իսկ Ասորիքից դուրս եկող Լեգիօնին կուսակալը հրամայեց վերագառնալ՝ պարթևների հետ ընդհարումն ունենալուց խոյս տալու համար։

(Կը շարունակուի)։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Գ.

ԱՂՃԱՏՈՒՄ ԵՒ ՎԱՐԻԱՆՏՆԵՐ

Ժողովրդական խաղը բերնէ բերան և սերնդէ սերունդ անցնելով փոփոխութեան է ենթարկուած։ Այս փոփոխութիւնը միշտ յօգուտ երգի չի լինում, այլ յաճախ ի վնաս։

Արդարեւ կարող է պատահել, որ սկզբնապէս թոյլ բանաստեղծութիւնը հետզհետէ աւելի գեղեցկանայ, բայց դժուար է ենթադրել, որ սկզբնապէս անիմաստ և բոլորովին անշնորհք լինի մի ոտանաւոր և մնայ ժողովրդի յիշողութեան մէջ և հետզհետէ իմաստալից ու գեղեցիկ